

Rättvisan är inte färgblind

Svarta är kraftigt överrepresenterade i amerikanska fängelser. Det beror delvis på ett rättssystem som i praktiken fungerar ojämnt. Utan reformer beräknas 30 procent av USA:s svarta män utan högskoleutbildning hamna i fängelse någon gång i livet.

Text: Jeanette Neij

I mitten av förra året satt 12,6 procent av svarta amerikanska män mellan 25 och 29 år i fängelse eller häkte, jämfört med 3,6 procent av latinamerikanska män och 1,7 procent av vita män. På flera områden visar statistiken att svarta råkar ut för rättsapparaten i betydligt högre utsträckning än vita och till oproportionerligt stor del.

– Svarta män begår fler våldsbrott än vita men det motsvarar inte den mycket högre takt som de sätts i fängelse i. Afroamerikaner befins skyldiga oftare och får hårdare straff än vita, säger Malcolm Young på The Sentencing Project, som arbetar för ett rättvist straffsystem.

US Sentencing Commission, en oberoende myndighet som hjälper kongressen att utvärdera landets lagar, har visat att svartas genomsnittliga fängelsestraff ökade från fem månader längre än vitas 1984, då hårdare narkotikalagar infördes, till trettio månader längre än vitas 2001.

En ny rapport från The Sentencing Project visar också att svarta är föremål för 30 procent av alla polisgripanden för marijuana medan de står för 14 procent av marijuanaanvändandet bland befolkningen. Sett till samtliga droger står svarta för ungefär 13 procent av användandet men för 55 procent av alla fällande domar för narkotikabrott.

Omstridd narkotikalagstiftning

Den mest omstridda lagen när det gäller rasistiska inslag är en narkotikalag från 1986 som reglerar straffpåföljden för kokaininnehav. Den som säljer fem gram crack, ett slags billigt rokkokain, får automatiskt fem års fängelse. Vid försäljning av det dyrare pulverkokainet blir straffpåföljden fem år först vid hundra gånger högre mängd, trots att crack inte är hundra gånger farligare än pulverkokain.

Samtidigt är det lättare för polisen att fånga fattiga svarta ungdomar som röker crack i ett gathörn än att gripa vita ungdomar som använder pulverkokain i villasovrummet i en välmående förort, vilket bland andra juridikprofessor Michael Tonry påpekat.

Följaktligen är 80 till 90 procent av dem som döms i federala domstolar för crackbrott svarta. Och medan crackinnehav alltid ger långt fängelsestraff räknas en förstagångsförbrytares innehav av pulverkokain som ett mindre allvarligt brott som ger maximalt ett års fängelse. US Sentencing Commission har flera gånger försökt få till stånd en ändring av lagen, men utan resultat.

USA:s ”war on drugs” slår alltså mycket hårdare mot USA:s icke-vita befolkning, något som även Human Rights Watch slog larm om för fem år sedan.

Orättvisorna gäller även möjligheten att få sitt narkotikabrott prövat i en särskild narkotikadomstol i stället för en vanlig domstol. I flera delstater är det oproportionerligt många vita som ställs inför rätta i drogdomstolarna och som därmed får behandling i stället för eller som komplement till fängelsestraff.

En analys av Justice Policy Institute från oktober förra året visar också att three strikes out-lagarna i Kalifornien tillämpas orättvist. Svarta döms till livstids fängelse under three strikes-lagen tretton gånger oftare än vita. Sett till hela fängelsepopulationen i Kalifornien utgör svarta 30 procent medan de är 6,5 procent av Kaliforniens invånare.

– Vi överfyller fängelserna med generationer av unga färgade män för 31 000 dollar per person och år. Nästan två tredjedelar av dem låses in för icke-våldsbrott. Det måste vara en bättre investering för samhället att lägga de pengarna på förebyggande verksamhet och på jobb i stället, säger John W Mack, ordförande i den ideella organisationen Los Angeles Urban League, som stödjer svarta och färgade.

Färgade påverkas negativt

I stället har nästan dubbelt så många svarta amerikanska män i tidig 30-årsålder fängelseerfarenhet jämfört med antalet som har högskoleexamen.

– Skulle vi ha samma hårda straffsystem i dag om det vore vit medelklass som hade låsts in de senaste årtiondena, frågar sig Malcolm Young.

Den demokratiska kongressledamoten John Lewis från Georgia är en av många som varnar för konsekvenserna:

– När minoritetsgrupper behandlas annorlunda i rättssystemet eroderas allmänhetens förtroende och vår nationella tilltro till rättssäkerheten bryts ner, konstaterar han i ett förord till *Justice on Trial*, om bristen på etnisk jämlikhet i det amerikanska rättssystemet.

Även häktningsproceduren påverkar svarta och latinamerikaner negativt. Vid beslutet om en person ska häktas eller frisläppas i väntan på rättegång spelar sociala faktorer som utbildning, yrke och familjestatus in eftersom detta förväntas påverka rymningsrisken. Svarta och latinamerikaner i USA är oftare fattiga och mer socialt utsatta än vita. Samtidigt har det visat sig att de som frisläpps i stället för häktas i väntan på rättegången oftare får friande domar.

Fångar får inte rösta

Det finns också egenheter i USA:s straffsystem som får konsekvenser för en större andel av den svarta befolkningen när de sätts i fängelse till så oproportionerligt hög del. Ett särdrag är att fångarna förlorar sin rösträtt medan de är intagna i nästan alla stater. I en majoritet stater får inte heller de som är villkorligt frigivna och/eller under skyddstillsyn rösta. Drygt tiotalet delstater förbjuder även den som en gång suttit i fängelse för vissa brott att rösta igen under sin livstid eller flera år efter frigivning. Detta innebär att 13 procent av USA:s manliga svarta befolkning saknar rösträtt på grund av tidigare brott. I sex delstater, som inte tillåter någon frigivning att rösta, är var fjärde svart man fråntagen sin rösträtt på livstid.

Frigivna med narkotikabrott i bagaget utestängs dessutom från flera delar av det sociala förmånssystemet. De kan nekats subventionerat boende och är sedan 1996 inte berättigade till matkuponger eller kontanta förmåner. En del stater har dock inte velat försvåra ytterligare för frigivna och har tagit bort eller justerat bestämmelserna.

Allra mest protesterar många mot att före detta drogbrottslingar inte längre kan få federala studielån. Sedan lagen trädde i kraft 2000 har 160 500 studenter nekats lån. Lagen slår hårt mot svarta, inte minst i stater som New York, där 90 procent av dem som är i fängelse för narkotikabrott är svarta, även om majoriteten av droganvändarna är vita.

Miljondollarkvarter växer fram

Men det är återigen ekonomiska argument som tycks bita mest, inte att systemet skulle vara orättvist. Sedan några år har de intagnas härkomst och fängelsekostnaderna börjat analyseras ihop. Resultatet är kartor som visar att de intagna ofta kommer från särskilda stadsdelar och specifika kvarter. Eftersom en fånge kostar drygt 30 000 dollar per år har uttrycket miljondollarkvarter uppstått för de områden där den sammanlagda fängelsekostnaden beräknas överstiga en miljon dollar. I New York-stadsdelen Brooklyn fanns för två år sedan 35 sådana kvarter, som kännetecknas av ekonomisk och social misär – och väldigt hög andel svarta.

Mot den bakgrunden kan man också se den franske sociologiprofessorn Loïc Waquants teori om de amerikanska fängelserna som en indirekt konsekvens av att andra samhällliga institutioner misslyckats. När en avreglerad arbetsmarknad och ett nedbantat välfärdssamhälle inte längre lyckas integrera alla människor blir, enligt Waquant, ett utbyggt straffsystem ett sätt att kontrollera dem som faller utanför systemet, däribland fattiga och socialt utsatta, som svarta i USA.

Men kartorna med miljondollarkvarter har ruskat om och beslutsfattare börjar fundera på om pengarna används rätt när en person som släpps ur fängelse ska tillbaka till områden som kännetecknas av fattigdom, hög kriminalitet, dålig samhällsservice och få fungerande familjer. Connecticut är första delstaten som efter att ha tittat närmare på kartorna nu styr om pengar från fängelsebudgeten till drogbehandling och psykisk vård i områden med högst fångpopulation.

Etnisk fördelning i USA:s fängelser

Statistiken visar antalet vita, svarta och latinamerikanska män (kvinnor inom parentes) per 100 000 invånare av respektive grupp som satt i amerikanskt fängelse eller häkte den 30 juni 2004.

Ålder	Vita	Svarta	Latinamerikaner
18–19	911 (71)	5 473 (262)	1 957 (162)
20–24	1 641 (191)	11 054 (625)	3 577 (304)
25–29	1 666 (203)	12 603 (746)	3 606 (268)
30–34	1 691 (237)	10 979 (905)	3 438 (313)
35–39	1 607 (238)	10 036 (993)	2 866 (331)
40–44	1 314 (162)	7 933 (764)	2 403 (271)
45–54	664 (63)	4 546 (327)	1 652 (136)
55–	170 (8)	898 (29)	473 (25)

Källa: Amerikanska Justitiedepartementets rättsstatistikbyrå

Artikeln får inte publiceras eller kopieras, vare sig helt eller delvis, utan författarens tillstånd.